

bherōmi)-էն բերեմ, 2 դէմք եզ. *bheresi = *բերե սպասելու է, բայց օգնական բային 2. դէմքն եզ. ի եւ (*es-si-էն) ձեւին ազդեցութեան տակ ունիւր այնու ամենայնիւ բերեւ ձեւը: 3. դէմքն եզ. *bheretiէն եղաւ ըստ իմ կարծեացս *bheredi (հնչէ bheresi), *bheresi, bhereti, bhereti եւ միայն այսպէս բերե. 1. դէմքն յօգն. *bheromes-էն եղաւ նորագուած *bheremi եւ *bheresi, *bhereti ձեւերուն ազդեցութեան տակ. *bheremes, հայ. ի մէջ *bheremesu, ուսկից բերեմ, 2. դէմքն յօգն. ի մէջ հեղեւ. *bherete-ի տեղ. *bheronti ձեւին ազդեցութեան տակ վերջնապէս. իմ նորագուած *bhereti-էն *bheredi, *bheresi, *bhereti, բերեւ, -+ ինչպէս բերեմք-ի մէջ, վերջապէս 3. դէմքն յօգն. *bheronti-էն եղաւ *բերեմ կամ *բերեմ?, բայց բերեմ, բերեմ, բերեմ ձեւերուն ազդեցութեան տակ եղաւ յետոյ այս ձեւն ալ երկրորդ վանկի մէջ լ (e)-ով, բերեմ:

(Հարեմ-իւն)

ՂՈՒՆԱՍ ԲԱՐՈՂԱՊԱՆԵՆԸ

ԲՆԱԳԱՍՏԱԿԱՆ

ԿԱՂԱՄԵՐԻՆ ՈՒ ԲԱՐՏԻՆ

«Հանդիսի» Յուլիսի թուին մէջ՝ այս խորագրին նկատմամբ բնապատմական յօդուածով մը յառաջ բերուած ապացոյցները՝ Մեծարգ. Կ. Ն. ընդգրկմանութեամբ մը ջրելու կը ճգնի:

Այս անգամ շատ կարճ պիտի ըլլայ վերջին պատասխանս:

Թող չկարծէ Մեծ. Կ.՝ որ իշխանի է եւ Բարդի բառերուն նկատմամբ առաջին անգամ ինդիք հանողն ինքն է: Ըստոյն արդէն ծանօթ է որ գաւառականներէն ոմանք այս երկու բառերն ու ծառերն իրարու կը խառնեն: Գլխաւորաբար ի խորհրդուր տեղի կ'ունենայ այս խառնակութիւնը: Ապացոյց: Ահաւաստի՜ Լաճեցէք բանը՝ «Հանդիս անօրեայի» Ա. տարին՝ էջ 179: Տեսէք ինչ գրուած է՝ «Աբէր ԲԱՅՏԻ, լու լուր, առակին ծանօթութեան մէջ: «Բարդի = Բարդի: Գրաւոր լեզուի մէջ Բարդի է populus tremula իսկ իշխանի՜՝ populus pyramidalis: Բայց խորհրդուր բարբառոյն մէջ ասոր հակառակն է, այսինքն Բարդի է pop. pyramidalis խորհրդուր Բարդի կը հնչեն, վասն զի իրենց բարբառոյն սեպհականն է քնայ գիրն է հնչման փոխել շատ տեղ...»:

Բնականաբար երբ մէկը ուզէ ցոյննի Բարդի, եւ Բարդի՜՜ ցոյնն, այլ եւս անհնարին է

այնպիսոյն հետ՝ բնապատմական ցուցումներով խօսիլ...

Մեծ. Կ. յառաջ կը բերէ քանի մը գաւառականներու վկայութիւնն, որոնց դիմում ընդ է ինքը, բայց, ներուի ինչ ըսել, շատ կը տարակուսիմ, որ իմէ ինչպիսի տէրն շտաբէրս ճիշդը քովէ քով բերուին, պիտի կարենան այն պատասխանը տալ, զոր տուած են:

Ես փորձեցի հոս ի Պոլիս եւ տարակոյս փարատեցաւ, երբ Մշեցուց օրինակն յառաջ բերի. եւ զարմանալի է՝ այս իմ Բարդի ինչի դէմ մեծ փաստի զօրութիւն կը զգենու Մեծ. Կ. ի գրչին տալ, առանց կարենալ նպատակին ուշադրութիւն ընելու:

Աւստի, երբ կ'ըսենք «Արի՛մ անեցանք Մշեցուց ցոյց տալ Բարդի (զոր Բեյիկ-կէրէի կողմերէն մեծ խնամքով եւ — մեր իսկ ձեռքով կարեցինք, բերինք) ու ճամբաներու քովերը անկուած իտալական կաղամախին... իսկոյն վերջոյն Բարդի կամ Բարդի անունը տուին. իսկ մեր բերած Բարդի անունը ապացանձեցան մեացին, աւելցնելով թէ «մեր կաղամախին (կղմիկ) չենք ծաննար, լեռները կ'ըլլայ ու այս խօսքը ցոյց կու տայ պարզապէս որ մեր պատուական Մշեցիները՝ ընդ որս թերեւս շատ մը վճիռ արձակողներ...» չեն կրնար զանազանել իշխանի ու Բարդի, վասն զի — շատ կը նմանին իրարու այս ծառերը, եւ ք. շատերը միայն Բարդի անունը գիտեն, եւ ք. Բարդի ալ պէտք կայ զանազաններու համար այս երկուքն իրարմէ: — Մեր ըսածին հաստատութիւն մը ահա նոյն իսկ իրք մեծ հեղինակութիւն յառաջ բերուած վկայութենէն. «Գէթ Կ. ինքն իշխանի բառին գործածութեան հանդիպած չեմ խորհրդարդի մէջ...» Այս վկայութիւններն այն ատեն զօրութիւն կ'ունենային, երբ միեւնոյն անձը երկու ծառերն ալ ծաննար եւ իրարու համեմատէր, եւ ոչ թէ բառին գործածութիւնը փնտռէր հոն, ուր թերեւս իրապէս իսկ ծառը չգտնուի...:

«Զրի ժխտել» չէ այս, այլ 100 գրաւ կը քննմ, որ շատ քիչերը եւ այն՝ բուսաբանութեան պարագայները կրնան այս զանազանութիւնն ընել: Բուսաստան, Կարին եւն եւն դիմում ըրեր է Մեծ. Կ. եւ պատասխան ընդունել է: պատասխան ջանքատիւ մեզն համար: Բայց թող Պր. Ա. Բիշիկեանցն՝ այս իմ յօդուածս կարդալէ ետքը, վճիռ մը տայ, թէ ուս. ԵՄԻՐԱՆ Բարդի չէ, եւ ուս. ԵՄԻՐԱՆ Բարդի չէ: Պր. Բիշիկեանցն յիշեցի, վասն զի այս ժամուս միտքս չեն ի գար ուսաստան բնա-

պատմեցրու ուրիշ անուններ եւ կը յիշեմ կարգացած ըլլալ իւր «Նախագիտելիք Բուսաբանութեան» գործը: Կը տարակուսի՞նք Նոյնպէս որ Կարնոյ եկեղեցւոյն Տիւսիս արեւելեան կողմը անկուած ծառերը՝ իրապէս populus pyramidalis^o են, թէ pop. tremula. վասն զի շատ անգամ ծառերն իրարու Տես կը շփոթուին, թող թէ անունները...

Բացադանելութիւն մըն է ըրեր՝ Մեծ. Կ. գերմ. «Da hört alles auf» վճռով. բայց բացադանելութիւններով ձեռնածուներն են մարդ խարոյները: Ի՞նչ ենք ըսեր, ինքն էր ըսողը՝ փետ. ի թուին մէջ, թէ «Բարաթի» եւ «Կաղամախի», ծառերուն այնպիսի մեկնութիւն կամ սահման կու տայ ՀԲ., որ անՏարը է որոշ բան մը հասկընալ ու իմանալ անոնց տարբերութիւնը, Ուրեմն. իրաւունք չունէ՞նք՝ այսպիսի լուսաւոր խնդրի մը մէջ ըսելու թէ «Տիւներն ի՞նչ բաժն են, հոս նկատողութեան չենք առնուրդ: Եւ իրաւունք ունինք: Նոյն իսկ Մեծ. Կ. ին (փետր. էջ 52) յառաջ բերած գիշարանական օրինակն իսկ իրեն կը դարձնենք, վասն զի Արամազդ զփայտոն շանթահար ընելէն եւ Երիզանոս գետը նետակէն ետքը, անոր ք ջջրերը՝ զփետուսա, լամպէցիս եւ Էգլա՝ Բարդէ շփոխեց, այլ կաղամախի ծառերու (Pappelbäume). (Տես Moritz: Götterlehre, էջ 42): Թէ հոս հայերէնի մէջ Բարդէով կը թարգմանէ մէկը կամ միւսը, եւ այն իբր փաստ յառաջ կը բերուի, այսպիսի փաստերու զօրութիւնն (ի հաւաստի է...

Մեր նախորդ յօդուածով ջանացինք ցոյց տալ որ Բարդէ ըսուածն ալ իւզմախի մըն է՝ երկուքն ալ առեւտուի, երկուքն ալ կը գտնուէին ԱՆՏԱՌԱՆԵՐՈՒ մէջ ալ, ԳԵՏԵԶԵՐԻՖՆԵՐՈՒ քովեր ալ, եւ անոր համար յառաջ բերած էինք Bouantի վկայութիւնը. արդ Մեծ. Կ. ճարտարութեամբ ի՞նչ կը բռնէ մեր ապացոյցը եւ փոխանակ ոտքի վրայ կանգնեցնելու՝ Գլխիւնը կը կեցնէ, գրեթով թէ միշտ գետեզերքները կը բուսեն Բարդէ: Բայց հարկ կը մնայ երկրորդ

անգամ ալ գրելու թէ՛ այս բարտին թէ՛ ԱՆՏԱՌԱՆԵՐԸ ԿԸԼԼԱՅ ԵՒ ԹԷ՛ ԶԵՆՁԵՐԻՖՆԵՐԸ:

«Արդ ուրեմն, կ'ըսէ տեղ մը Մեծ. Կ. կուպաշտութեան ժամանակ պաշտուած ծառը՝ ջրեզերք մեծցող, երկայն բրգաձեւ ծառ մըն էր... որուն շնորհալին եւ գաւառացիք(?)... բարտի անուր կու տային, ըստ այսմ յիշեալ ծառը «Կաղամախի» անուանեն ուղիղ չի կրնար ըլլալ, ըստ մեզ (էջ 52): Հաս լաւ ըրեր է Մեծ. Կ. «Ըստ մեզ ուր աւելցնելով, վասն զի մինչեւ Բարդէ բառին գիւտը, որ Ժ. դարուն կ'իյնայ, ի՞նչ կ'անուանուէր այս ծառը...:

Եւ արդ, որովհետեւ թէ յետւ, թէ հառաւ, թէ Գլխիւնը տեղով իրարու կը նմանին, Բարդէն ու իւզմախին (մանաւանդ. իւզմախի) Մեծ. Կ. իրաւունք չ'ունենար՝ ընդհանուր գործածութեամբ թէ բառագրող մէջ եւ թէ բուսաբանութեան մէջ, գերմ. Espen, գգ. trembleu անգլ. aspen, ռուս. осина, որ մօրօրեակեալ Բարդէ ճանչցուած է, ըստ կամ փոխելու եւ իւզմախիին հետ փոխանակելու, միայն այն պատճառաւ, որ գաւառացիներէն ոմանք միայն Բարդէն կը ճանչնան եւ իւզմախի միայն յանուանէ գիտեն... Ուստի այս թուականէս յառաջ Բարդէին Բարդէ, եւ իւզմախիին՝ իւզմախի ըսողները տգիտութեամբ շարժած չեն: Գաւառականներէն մեծը՝ եւ Գլխիւն իւզմախի մէջ շատ մը այսպէս խառնակութիւններ կան, զորոնք ոչ որ իրաւունք ունին՝ տգիտութեան արդիւնք համարելու: Դրանով է արդէն՝ իւզմախին եւ առեւտուի, ինչիւն եւ առեւտուի եւն են նկատմամբ եղած հակառակ անուանակոչութիւնները:

Արցանք համոզեցնել Մեծ. Կ.ը: Չնայ կարծե՛ր. բայց կը յուսանք թէ կրցանք՝ ապատել՝ մեզմէ շատ յառաջ եւ նաեւ ժամանակակից բնապատմաբաններ ու բառագրողները՝ տգիտութեան աւագութիւնը ու յիշ մարաստանութենէն. եւ հասած կը համարինք մենք զմեզ մեր նպատակին:

Այս է վերջին խօսքս:

Յ. Պ. 6/19 Սեպտ. 1905

ԲՆԱԳԱՏՈՒՄ

